

Η ύστατη γραφή του...

*Τσελεπής Χ"Πετράκις Κυθέρειος ή
Χ"Πέτρος του ποτέ Οικονόμου Κυθέρειος*

της Ανθής Πέτσα - Σαββίδου

Στο πηγαιμό για το σχολείο της «Τούμπας» ήταν μεγάλη ικανοποίηση για μας, τους μικρούς μαθητές του δημοτικού, να ξεροδρομούμε από τον κύριο δρόμο προς την Αγία Μαρίνα και να παίρνουμε το «συντόμι» από τα σπίτια του Λοίζου και ακολουθώντας το αυλάκι να φτάνουμε στο Δημαρχείο. Έτσι και χρόνο κερδίζαμε και αρκετό ποδαρόδρομο γλιτώνναμε... Από την άλιη μας άρεσε να περπατάμε στον στρωμένο με βότσαλα στενό και να χαζεύουμε τα σπίτια της Λούλλιας του Παντελή, το επιπλοποιείο του Θεόδωρου Παντελή και στη συνέχεια το σπίτι της Βαρβάρας, ενώ από την απέναντι πλευρά κυλούσε το νερό του κεφαλήβρυσου, που πήγαινε να γυρίσει τις φτερωτές του μύλου. Δρομάκι γραφικό, που σε οδηγούσε ύστερα στο μεγάλο πλάτανο με τα «σπίθκια και τα περβόλια της Φανερωμένης», ενώ αν κοιτούσες στα αριστερά σου έβλεπες το ψηλό κυπαρίσσι της Αγία Μαρίνας. Μνήμες που αρχίζουν να θολώνουν και που, όχι με ευκολία δυστυχώς, ξαναφέρνουμε στηθύμησή μας.

Πάντα μου άρεσε να κοντοστέκουμαι στην επιστροφή από το σχολείο, σε αυτό το στενό δρομάκι με ανοιχτές διάπλητες τις εξώπορτες των νοικοκυριών της Λούλλιας και της Βαρβάρας, που συνήθως κάθονταν και απολάμβαναν την δροσιά του στενού τους. Μου άρεσε να κοιτάζω στους ηλικικούς με τις ωραίες γλιάστρες, τις βασίλισσες, τις πεγκόνιες, τις ασημένιες και τους κολλεούς, να μυρίζομαι τα γιασεμιά και τα φούδια, με το βλέμμα μου να σταματά στα ψηλά τραπεζάκια με τους περίπλοκους κροσιέδες και τα κεντητά πετσετάκια.

Ποτέ δεν φαντάστηκα όμως την «ιστορία» που κουβαλά στη ράχη του αυτό το πελώριο και επιβλητικό κτίσμα, ούτε ποτέ με απασχόλησαν οι άνθρωποι που κάποτε θα το κατοικούσαν, ή το νερό που βλέπαμε να παραστρατεί, από το κύριο αυλάκι μέσω μιας μικρής τρύπας για να διασχίσει το τσιακκιλοστρωμένο δρομάκι και να μπει υπογείως ύστερα, από τον ηλικό της Βαρβάρας στο περιβόλι της αυλής της!

Ως τη στιγμή που, ύστερα από την απώλειά του, αφημένες στο γραφείο του πατέρα μου βρήκα τις πρόχειρες σημειώσεις και δίπλα ανοιχτά χειρόγραφα του για τον Λογιότατο της Κυθρέας, σημειώσεις που όπως φαίνεται αριθμούσαν αρκετά χρόνια ζωής και που αξιολογούσε και ξανάγραφε τον τελευταίο μήνα της ζωής του ήες και δεν ήθελε να αφήσει κενά και εκκρεμότητες...

Διαβάζοντάς τις, θεώρησα πως έπρεπε να προχωρήσω και να τελειώσω την μελέτη

του. Άρχισα τότε τις αναζητήσεις για να βρεθούν οι πηγές, άρχισα να ψάχνω για αφηγήσεις «δια στόματος γερόντων» από τις οποίες φαίνεται ότι και ο ίδιος ο πατέρας μου αντλούσε το υλικό του... Όμως έχουν δυστυχώς περάσει χρόνια και οι μεγαλύτεροι ηλικιακά χωριανοί δεν υπάρχουν... Ο Μιχάλης Κούτσουρος, που αριθμεί ζωή πάνω από ένα ολόκληρο αιώνα, πρώην κοινοτάρχης Αγίου Ανδρονίκου Κυθρέας, παρά την προθυμία του, δεν μπόρεσε να φωτίσει τις σκοτεινές πλευρές της έρευνας.

Ποιός ήταν αυτός ο Λογιότατος, αφού «λογιότατος» μπορούσε να ονομαστεί επί τουρκοκρατίας, όποιος τύχανε ανώτερης μόρφωσης; Η φίλη και συνεργάτιδα του Περιοδικού μας Αν. Διευθύντρια του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών κα Αικατερίνη Αριστείδου με οδήγησε, με «κλειδί» τη σχέση του, όπως έγραφε ο πατέρας μου με την Οικογένεια Οικονομίδα, στις πρώτες πηγές. Με μερικές αναφορές στα χέρια μου, βρέθηκα να το συζητώ με την Κυθρεώτισσα φίλη Θέλιμα Χριστοδουλίδου-Μιχαηλίδου που την θεωρώ ως ... κινητή βιβλιοθήκη και που πάντα είναι πρόθυμη να βοηθήσει με τις γνώσεις της. Η Θέλιμα μου διέθεσε βιβλία της και με παρέπεμψε σε πηγές από τις οποίες άντλησα τις πληροφορίες που χρειαζόμουν, ώστε η μελέτη να μπορεί να δημοσιευθεί. Τις ευχαριστώ, όπως ευχαριστώ και τη κα Ελένη Νικήτα, Διευθ. Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού και το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, για την πρόσβαση στα Αρχεία του.

Σε κάποιες από αυτές τις πηγές νομίζω, θα προσέτρεχε και ο πατέρας μου αν ο Θεός του χάριζε λίγη «παράταση» και, γνωρίζοντας τον ενθουσιασμό και τη ζέση που τον διακατείχε, σίγουρα θα δημοσίευε στο περιοδικό μας την έρευνά του, ολοκληρωμένη και εμπειριστατωμένη...

Ακολουθεί η μελέτη αυτούσια όπως ο πατέρας μου την άφησε, σε πρόχειρη μορφή. Εκεί όπου προχώρησα με νέα στοιχεία ή φωτίστηκαν σκοτεινά σημεία ή απαντήθηκαν εύλογα ερωτήματα ή τα γραφόμενα τεκμηριώθηκαν από πηγές, υπάρχουν οι ανάλογες παραπομπές:

Ο γνωστός Λογιότατος της Κυθρέας

Είχε σχέση με την εκ Λάρνακος οικογένεια των Οικονομιδών και ήταν πολύ γνωστός με το τίτλο Λογιότατος, που όπως φαίνεται απέκτησε λόγω της υψηλής για την εποχή του μόρφωσης που έτυχε.

Ο Λογιότατος είχε αρκετά κτήματα στην Κυθρέα και σημαντικής αξίας. Ανάμεσα σ'αυτά ήταν και τα κτήματα στο Νοτιοδυτικό άκρο της κωμόπολης στην τοποθεσία «Κατήφορος» όπου κτίστηκαν τα σπίτια της Λούλλιας Παντελή Θεοδώρου και Χριστάκη Κώστα Γιαννάκη στη δεκαετία του '50 και βραδύτερο στο τέλος της δεκαετίας του '60 το Περιφερειακό Γυμνάσιο Κυθρέας - σε μια έκταση 12-15 σκαλών,

κτημοσύνη της Αρχιεπισκοπής που αγοράσθηκε από την Σχοϊκή Εφορεία Κυθρέας. Αξίζει να αναφέρουμε ότι στην περιοχή αυτή υπήρχαν πολύ παλιά ελαιόδενδρα που χρονολογούνταν από την εποχή των Ενετών.

Τα κτήματα του Λογιότατου εκτός από την άνω τοποθεσία επεκτείνονταν και σε άλλες περιοχές της Κυθρέας και συγκεκριμένα στην περιοχή της Εκκλησίας Αγίας Μαρίας Κυθρέας, όπου βρισκόταν και το αρχοντικό του Λογιότατου (Σημ. 1α-1β) σε μια ήσυχη τοποθεσία με πηλακόστρωτο – τσιακκίτες συγκεκριμένα – δρόμο όπου δεν κυκλοφορούσαν οχήματα αλλήλ ήταν μόνο πεζόδρομος.

Όλα αυτά τα κτήματα, μετά την φυγή του Λογιότατου εξ αιτίας του κινδύνου να δολοφονηθεί από του Τούρκους όπως θα δούμε πιο κάτω, οι συγγενείς του Λογιότατου τα δώρησαν στις εκκλησίες Παναγίας Φανερωμένης στη Λευκωσία, Αγία Μαρίνα και Αγία Άννα της Κυθρέας με το μεγαλύτερο μερίδιο στην Παναγία Φανερωμένης.

Λόγω αυτού του πλούτου και της μεγάλης κτηματικής περιουσίας του οι Τούρκοι Αγάδες αποφάσισαν να σκοτώσουν τον Λογιότατο για να μπορέσουν να δημεύσουν την περιουσίαν του. Κάποιος όμως Τούρκος που βρισκόταν στην υπηρεσίαν του τού ψιθύρισε ότι «απόψε οι δικοί μας μέληθουν να σε σκοτώσουν για να γίνουν κύριοι της

Σημ. 1α. Το σπίτι αυτό ανήκε το 1821 στον Πετράκη, που διέφυγε την εκτέλεση του 1821. (Καλλιόπης Πρωτοπαπα, Η ζωή στην Κύπρο επί Τουρκοκρατίας, μέσα από τα αρχεία του Κ.Ε.Ε. (Μέρος Β') Επετηρίδα Κ.Ε.Ε. XXVII. 2001, σελ 208).

Το Αρχοντικό του (Λογιότατου) στην ενορία Αγ. Μαρίας Κυθρέας, διατηρούνταν στην Κυθρέα ως το 1974. Ίδια πηγή σελ. 257) ... Ήταν 4 σκάθες πρόσωπο τζαϊά αλλήα τα περβόλια. (Αφήγηση Θεόδωρου Παντελή στην Κ. Πρωτ). Ίδια πηγή σελ. 258).

..Ο πρόκριτος της Κυθρέας Πετράκης φιλοξένησε το 1816 στο αρχοντικό του τον Εσθονό λόγιο Otto von Richter, ο οποίος αναφέρει ότι στενή φίλη συνέδεε τον Πετράκη με τον Πρόξενο Περισιτιάνη. Φαίνεται ότι ήταν με την βοήθεια του φίλου του Περισιτιάνη, που κατάφερε να διαφύγει στο εξωτερικό ο Πετράκης. Ο ξένος επισκέπτης περιγράφει εντυπωσιασμένος το σπίτι του Πετράκη στην Κυθρέα: (Η Κυθρέα) ανήκει σ'έναν πλούσιο Έλληνα, ονόματι Πετράκη, που με υποδέχτηκε, έπειτα από τη σύσταση του προξένου Περσιτιάνη, κατά τρόπο μεγαλειώδη. Τα σκεύη του σπιτιού του ήταν πολυτίμα ληπουργήματα. Συνδυάζονταν αρμονικά ευρωπαϊκά καθίσματα με αιγυπτιακές ψάθες και τα ντιβάνια ήταν επενδυμένα με το γνωστό, εξαίσιο λινόβάμβακο ύφασμα της Λευκωσίας, που το χρώμα του δεν ξεθωριάζει ποτέ. Σε μένα σέρβιραν ένα βραδυνό φαγητό με λικουδιές, ενώ ο οικοδεσπότης έτρωγε το λιτό νησιόσιμ του. Τα στρωσίδια του κρεβατιού μου ήταν από την πιο εκλεκτή μουσελίνα... Ο Πετράκης, που εκφραζόταν πολύ καλά στα τούρκικα, μου διηγήθηκε τις διάφορες ταπεινώσεις που είναι υποχρεωμένος να ανέχεται από την κυβέρνηση και πως τελευταία, παρά την ελάχιστη αντίδρασή του, τον έριξαν στη φυλακή απ' όπου τον έβγαλαν οι Φράγκοι πρόξενοι.» (Πολυχρόνη Ενεπεκίδη, « Ο Εσθονός λόγιος Otto von Richter-1916. Με το γαιοκτήμονα Πετράκη», Κύπρος 1800-1878) - (Ίδια πηγή, σελ 258).

Σημ.: 1β. Εν Κυθρία είχεν απέραντον κτηματικήν περιουσίαν, αλλήα και εις χρυσόν και εις κοσμήματα ήτο πλούσιος, ως και κατά ψυχήν, υπάρχων φιλελεήμων, εθευθέριος, αγαθός. Εν Λευκωσία εκέκτητο ιδιόκτητον οικίαν εν τη ενορία Αγίου Ιωάννου, όπισθεν του κήπου της Αρχιεπισκοπής, εις την οποίαν διέμενεν ερχόμενος εις Λευκωσίαν και όπου κατώκησεν η οικογένειά του κατά τας ημέρας της «καταδρομής». Ν. Κυριαζή «Χατζη-Τσεληπής Κυθέρειος» Κυπριακά Χρονικά τ. Α' σελ. 347).

περιουσίας σου». Σκέφθηκε λοιπόν ο Λογιότατος, χωρίς να χάσει την ψυχραιμία του πώς να αποφύγει την δολοφονία του και αμέσως έβαλε σε εφαρμογή το σχέδιο διαφυγής του. Διέταξε γρήγορα τους υπηρέτες του να ετοιμάσουν σφαχτά, να τα ψήσουν στην ανθρακιά για να φιλοξενήσει τους αγάδες και επίδοξους δολοφόνους του. Όταν ετοιμάσθηκε το δείπνο, έστειλε ο Λογιότατος τους υπηρέτες του και κάλεσε όλους τους υψηλούς αγάδες. Όταν άρχισαν να φθάνουν τους πρότεινε να καθίσουν στο στρωμένο δείπνο γιατί γιόρταζε, έτσι δινόταν η εντύπωση πως ήταν ευκαιρία διασκέδασης. Αίφνης τη στιγμή που το γλέντι έφθασε στο αποκορύφωμά του έφθασαν δύο από τους υπηρέτες του και του έφεραν το «χαπάρι» πως δύο βοσκοί του φιλονικούσαν και ήταν έτοιμοι να σκοτωθούν μεταξύ τους και έπρεπε να πάει να τους χωρίσει και να τους συμφιλιώσει αφού οι ίδιοι δεν μπόρεσαν να τους καθουχάσουν.

Εν όψει αυτής της αναγκαιότητας ο Λογιότατος ζήτησε συγγνώμη από τους Αγάδες και εκείνοι συγκατένευσαν να πάει να τους συμφιλιώσει για αποφυγήν κάθε κινδύνου. Εν τω μεταξύ οι υπηρέτες είχαν έτοιμο το άλογο στο οποίο αμέσως επενέβη για να μην τον προλάβουν οι Τούρκοι και έφυγε όχι για να χωρίσει τους δήθεν διαπληκτιζόμενους βοσκούς του αλλιά για τη Λάρνακα όπου πέτυχε πηλοίο στο οποίο αμέσως επιβιβάστηκε, αφού εγκατέλειψε το άλογό του στην τύχη του εκεί στην ακρογιαλιά. (Σημ. 2α, 2β και 2γ)

Πρώτος σταθμός της φυγής του ήταν η Αίγυπτος όπου δεν έκρινε φρόνιμο να εγκατασταθεί μόνιμα στη χώρα αυτή γιατί βρισκόταν υπό την προστασία των Τούρκων και από φόβο μήπως οι Τούρκοι που τον κατέτρεχαν μπορούσαν να φθάσουν ως εκεί.

Σημ. 2α. Η ανάγκη διαφυγής από την Κύπρο παρουσιάστηκε πιο έντονα τον τραγικό Ιούλιο του 1821, όπως μαρτυρούν οι γραπτές πηγές. Σχετικές αναφορές υπάρχουν και στην προφορική παράδοση, όπου περιγράφεται π.χ. η διαφυγή του Πετράκη, προκρίτου της Κυθρέας. (Ε.Ε.Ε. XXVII, 2001, Καλλιόπης Πρωτοπαπά Η ζωή στην Κύπρο τα Χρόνια της Τουρκοκρατίας μέσα από τα Αρχεία του ΚΕΕ (μέρος Β' σελ. 202).

Ένας αριθμός προγραφέντων κατάφεραν να γλυτώσουν τη ζωή τους, αλλοι φεύγοντας κρυφά από την Κύπρο με τη βοήθεια ξένων προξένων, αλλοι κρυβόμενοι μέσα στο νησί και αλλοι γλύτωσαν με τη μεσολάβηση ή τη βοήθεια Τούρκων ... Ο Πρόκριτος της Κυθρέας Χατζηπέτρος διέφυγε με την βοήθεια ξένου προξένου, ίσως του Περισιάνη. «Ο Χατζηπέτρος του ποτε Οικονόμου Κυθέρειος», υπογράφει έγγραφο του Δεκέβρη του 1821 μαζί με τους «κατά βοήθειαν εν Ευρώπη διασωθέντας Κυπρίους» (ίδια πηγή, σελ. 251 (Κεφ. Διαφυγή)).

Σημ. 2β. Εκεί έδωσε, σύμφωνα με την παράδοση, το άλογό του σε ένα άνθρωπο να το προσέχει και του είπε αν δεν γυρίσει να το κρατήσει δικό του. Έμεινε ο σκύλος του στην παραλία και ο ίδιος εξαφανίστηκε (ίδια πηγή, σελ. 257)

Σημ. 2γ. Σύμφωνα με τον Ν. Κυριαζή, «Κατά τας σφαγάς του Ιουλίου ευρισκόμενος εν Λευκωσία ηδυνήθη να φύγει εγκαίρως και καταδιωχθείς εν Κυθρία κατήλθεν εις Λάρνακα προσφυγών εις την προστασίαν του Προξένου της Αγγλίας, του Αντωνίου Βονιτσιάνου. Είς την οικίαν τούτου διέμεινε, εως ότου τη βοήθεια και του αυστριακού προξένου Antoine Garraza δοθείσης ευκαιρίας μετημφέσθη εις Γάλλον αξιωματικών και επιβάς γαλλικού πολεμικού παρατυχόντος εις Λάρνακα ανεβιβάσθη εις Μασσαλίαν. (Ν. Κυριαζή «Χατζη-Τσιεληήνης Κυθέρειος» Κυπριακά Χρονικά τ. Α' σελ. 347)

Μετά την Αίγυπτο σύντομα έφθασε στην Γαλλία όπου βρήκε ασφάλεια σε Ευρωπαϊκή και φιλελεύθερη χώρα και όπου έζησε μέχρι τέλους της ζωής του. (Την άνω ιστορία της περιπέτειας της ζωής του, την είχε διηγηθεί ο έγκριτος ιατρός Ιωάννης Σπυριδάκης που πέθανε πριν 4 περίπου χρόνια στο Μέγαρο Ευηγρίας Μακεδονίτισσας).

Ανάμεσα στα τέκνα που είχε ήταν και μια κόρη που την πάντρεψε και εγκατεστάθηκε στην Κυθρέα, στο σπίτι που έκτισε ο ίδιος. (Σημ.3 Α και 3Β)

Εκτάσεις οικόκληρες που βρίσκονταν πηλοσίον του σπιτιού του δωρήθηκαν, χειρονομία που γίνετο τότε για να μην τα κατάσχουν οι Τούρκοι, στην Εκκλησία Φανερωμένης Λευκωσίας. (Σημ.4) Η Εκκλησία Φανερωμένης τα είχε πωλήσει αργότερα σε Κυθρεώτες και τα χρήματά τους τα αξιοποίησε σε ακίνητα στην πρωτεύουσα που απέφεραν κέρδη μεγαλύτερα από εκείνα που εισέπραττε από τις ενοικιάσεις στην Κυθρέα. Στα κτήματα αυτά περιλαμβάνονταν το κτήμα του Μιητιάδη Κυριακίδη, του Στέλιου του Ζαμπά, το Κτήμα του Γιώρκου της Χατζηνούς και του

Σημ.3Α Όπως αναφέρει ο Αριστείδης Κουδουνάρης στην έρευνά του « Νέα Στοιχεία επί της Οικογενείας των Οικονομικών» (Κυπριακά Σπουδαί, Τόμος ΜΑ, 1977) η κόρη του Λογιοτάτου Χρισταλλήνη παντρεύτηκε τον Νικόλαο Οικονομίδη από την Λάρνακα.

Ο Αρ. Κουδουνάρης αναφέρει «Νικόλαος Οικονομίδης, γεννήθη εις Λάρνακα., Λογιώτατος. Γράφει ο Εθ Πρωτοψάλτης «Εγκατέλειψε την Κύπρο ένθα διέθετε πολλή πλούτη και απέραντα κτήματα και κατέφυγεν εις την Ιταλίαν και εκειθεν εις την Επτάνησον και μεταγενεστέρως εις την ελευθερωθείσαν Ελλάδα» Επιστρέψας εις Κύπρον μετά την αμνηστειαν, εγκατεστάθη εις Κυθρέαν, όπου προτινος ακόμη υπήρχε «το σπίτι του Λογιοτάτου» (Κωνσταντίνος Σπυριδάκης). Συνεζεύχθη την εκ Κυθρέας θυγατέρα του ΧατζηΠέτρου του ποτέ Οικονόμου Κυθήρειου, Χρυσταλλήνη. Τέκνον: Γεώργιος 1838-1890. Εγεννήθη εις Κυθρέαν και συνεζεύχθη την εκ Λευκωσίας θυγατέρα του κοτζάπαση Γεωργίου Ιωαννίδη, Μαρίτσα. (Κυπριακά Χρονικά τ. Α' σελ. 34)

Η θυγατέρα αυτών Αγγαία, παντρεύτηκε τον Σπυριδάκη Ιωάννη Σπυριδάκι (1861-1936) εξ Ηπείρου, Καθηγητή Θρησκευτικών και Αρχαίων Ελληνικών εις Παγκύπριον Γυμνάσιον όπου διετέλεσε και Γυμνασιάρχου. Πατήρ των Κωνσταντίνου Σπυριδάκι (Αρ. Κουδουνάρη, Νέα Στοιχεία επί της Οικογένειας των Οικονομικών, Κυπριακά Σπουδαί, Τόμος ΜΑ, 1977) και του ιατρού Ιωάννη Σπυριδάκι.

Σημ. 3Β Ο ΧατζηΓεώργιος Ν. Οικονομίδης υπογράφει 5ος, στις 26 Απριλίου 1861, το έγγραφο βιβλίου ΚΗ' με αυξ. Αριθμό 6 «Τη Α.Μ. οι κάτοικοι της ενορίας Αγίας Μαρίνης πολιτίες Κυθρέας, παρακαλούσι την Α.Μ., όπως χειροτονήσει δια την ενορίαν των ως Ιερέα τον συνενορίτην των Χ'Γεώργιον Παπαπέτρου». Πρώτος υπέγραψε ο γιός του Χατζηγεώργιος Πετρακίδης. (Κώστα Γ. Γιαννό Κυθρεώτικα Έγγραφα από το Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου. Περιοδικό Ελεύθερη Κυθρέα, τεύχος 53-54, Μάης-Δεκέβρης, 1995.

Σημ. 4 Όσοι περιλαμβάνονταν στους καταθόγους των προγραφών έχαναν, σύμφωνα με το φερμάνι την περιουσία τους. «Το δημόσιο δήμειε τις περιουσίες των ραγιάδων της Κύπρου που κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 οραπέτευαν ή πέθαναν». (Ν. Κυριαζή Χατζη Τσελεπή Κυθήρειος, Κυπριακά Χρονικά τ. Α' 1923 σελ. 320-323). Μέσα στα πλαίσια αυτά δημοσιεύτηκε και η περιουσία του Πετράκη Λογιοτάτου και η οικογένεια του επώχευσε. Πολλά από τα κτήματα του τα έδωσε στις εκκλησίες της Αγίας Μαρίας και της Φανερωμένης. Ο ίδιος εκτός από τη κτηματική περιουσία είχε επίσης και προνόμια στο νερό του κεφαλόβρουσου της Κυθρέας. Το αρχοντικό του, στην ενορία Αγ. Μαρίας, διατηρούνταν στην Κυθρέα μέχρι το 1974. (Ε.Κ.Ε.Ε. XXVII, 2001, Καλλιόπης Πρωτοπαπά Η Ζωή στην Κύπρο τα Χρόνια της Τουρκοκρατίας μέσα από τα Αρχεία του ΚΚΕ (Μέρος Β, σελ. 256-257 κεφ. Διαφυγή).

Χρήστου της Αννούς, το καφενείο του Παύλου Ελευθερίου μαζί με το γηραιό πλάτανο και τα γύρω σπίτια που εσωτερικά είχαν εκτεταμένο περιβόλι με ελιόμυλο που λειτουργούσε μέχρι τη δεκαετία του 1950.

Το σπίτι του Λογιότατου, με δύο «καμαρόπορτες» μια προς ανατολώς και μια προς νότο δέσποζε του τσιακκιλοστρωμένου δρόμου. Στην πρόσοψή του υπήρχε το οικοσημο της οικογένειας του Λογιότατου, πελεκημένα σε πέτρα κολλητά δύο λιοντάρια το ένα δίπλα στο άλλο. Το αρχοντικό αυτό ήταν ένα σύμπληγμα σπιτιών με ισόγεια και ανώγεια δωμάτια εξαιρετικής αρχιτεκτονικής, με καμάρες και εξώστες και θύρες όλα καμωμένα από σκαλιστά ξύλα καρυδιάς ήταν στοίχιδο για την Χαρίεσσα Κυθρέα και πόθος έληξεως, τους καηούς εκείνους καιρούς, ντόπιων και ξένων.

Μόλις έμπαινες στα δεξιά, υπήρχε μια μικρή θυρίδα και στην είσοδό της υπήρχε κρύπτης, όπου μπορούσε κάποιος να κρυφτεί για ασφάλεια. (Σημ. 5)

Προχωρώντας εσωτερικά υπήρχαν 4 μεγάλα δωμάτια (κάμαρες) από τα οποία το ένα χρoσίμειε ως αποθήκη. (Σημ.6) Ήταν ένα ιδιόρρυθμο σπίτι, άξιο λόγου και κάθε επισκέπτης στην Κυθρέα έπρεπε να το επισκεφθεί.

Στην είσοδό του υπήρχε κλίμα με εκτεταμένη κληματαριά και οι ένοικοι μαζί με τους γείτονες κάθονταν κάτω από αυτή και απολάμβαναν την πυκνή σκιά, τη δροσιά και την πρασινάδα του. Τούτο το μέρος του σπιτιού ανήκε αργότερα (Σημ. 7), στην Θεανώ Συμεού συνέχιζε το σπίτι της Ρεβέκκας Παντελή και μια από αυτές τις καμάρες εστέγαζε το επιπλοποιείο του Παντελή Θεοδώρου. Συνέχεια ήταν άλλη καμάρα που εχρησίμειε ως Τραπεζαρία και στη συνέχεια η κουζίνα που βρισκόταν απέναντι από το μαγαζί και υπεράνω υπήρχαν τρία ανώγεια δωμάτια.

Το υπόλοιπο μέρος του σπιτιού ανήκε στην Βαρβάρα Σάββα. Τρεις καμάρες αποτελούσαν τον ηλιακό και μια μικρή αίθουσα με καμάρα, ήταν το σαλόνι της Βαρβάρας

Σημ.5 Ασυλία είχε και το σπίτι του Λογιότατου στην ενορία Αγίας Μαρίας Κυθρέας. «Ο κρύπτης ήταν μόλις μπεις στο σπίτι, 2 μ. πλάτος, 6-7 μ. μήκος, 2-3 μ. ύψος και κατέφευγε κάποιος στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, σαν άσυλο. Η είσοδος ήταν στον τοίχο. Έμπαινες που μιαν πόρταν στενή, επροχωρούσες 1 μέτρο, εσυναντούσες σκαλιά, έβκαινες πάνω 2 μ. ύψος, εκατέβαινες κάτω στον κρύπτην». (Η ζωή στην Κύπρο τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, Καλλιόπη Πρωτοπαπά. Επετηρίδα Κ.Ε.Ε. XXVII. Μέρος Β, σελ.208)

Σημ .6 «Το σπίτι του ήταν ούλληον καμάρες σε σχήμα Π. Ήταν 14 καμάρες τζαι είσιεν στύλληους μεγάλλους που εκρατούσαν τέσσερις καμάρες. Είσιεν δίχωρα, αμπάρκα, δωμάτια μεγάλλα υποδοχής με στέγη από καλάμια. Είσιεν σέντε για τους σπόρους τζαι κρύπτην». (Ίδια ηχηγή-Προφορική αφήγηση: Θεόδωρος Παντελή στην Καλλιόπη Πρωτοπαπά).

Σημ. 7 «Το σπίτι του Λογιότατου αγοράστηκεν από τον πάππον μου, Γιαννάτζηης Παπαγιώργης ελέγετο και έδωσαν το στις κόρες του κατόνιν και εκατοικήσαν τρεις κόρες και είχαν χωριστά κοτσάνια ... όσο μέρος εκρατούσαν το σπίτι της κάθε κόρης, έπαιρνεν το ανάλλογο περβόλιν... Το σπίτι με το περβόλιν ήτο δύο σκάλλες μάκρος και τέσσερις ηλάτος περίπου». (Θεόδωρος Παντελή, Α.Π.Π. Κυθρέα 66, αρ. μπτρώου 3150. Καλλιόπη Πρωτοπαπά Κ.Ε.Ε.).

και ένα μεγάλο δωμάτιο με δυο καμάρες ήταν το υπνοδωμάτιο και δίπλα υπήρχε θύρα που άνοιγε στο σαλόνι και στην αποθήκη με ξεχωριστή καμάρα.

Στη συνέχεια είχε χαλασμένα δωμάτια με 4 καμάρες που εγκαταλείφθηκαν από τους απογόνους. Φαίνεται ότι ήταν αποθήκες, σταύλοι και αχυρώνες και οι αρχικοί ένοικοι του σπιτιού καταγίνονταν με την γεωργία και ήταν χρήσιμα για τα ζώα και τα γεννήματά τους. Οι νεώτεροι εγκατέλειψαν την απασχόληση της γεωργίας και τα υποστατικά εγκαταλείφθηκαν στο έλεος του χρόνου που έφερε την κατάρρευση.

Εκείνο όμως που είναι γνωστό σ' όλη την περιοχή της Κυθρέα ήταν η Τρύπα του Λογιοτάτου. Άντικρυ του σπιτιού του στην Κυθρέα περνούσε τότε σε κτιστό πέτρινο αυλάκι η διακλάδωση της νομής που προχωρεί για να δώσει τις νομές (ταξίμια) του νερού στα πλησιόχωρα χωριά της Κυθρέα αφού πέρασε και έδωσε την κινητήρια δύναμη στο μύλο Καραμεμέτη δίπλα στην εκκλησία, καταλήγει με πετραύλακο για να δώσει την κινητήρια δύναμη στο μύλο Μαρρή, Στέφανο και Κορώνα. Στο βάθος του σπιτιού του Λογιοτάτου υπήρχε περιβόλι, το περιβόλι όμως αυτό κανένα κατέμι της Κυθρέας δεν μπορούσε να το αρδεύσει.

Γι' αυτό άφησαν μια κανονική τρύπα στο πετραύλακο που άνοιγε και έκλινε εύκολα και διοχετεύετο υπογείως, περνούσε το πάτωμα του σπιτιού του (ύστερα τον ηλιακό του σπιτιού της Βαρβάρας) και έφθανε στην αυλή και το περιβόλι του αρχοντικού και το άρδευε ελευθέτως, χωρίς καμιά παρέμβαση. Ο τίτλος της ιδιοκτησίας του σπιτιού συμπεριελάμβανε και τη δωρεάν άρδευση του περιβολιού. Παρόμοιες τρύπες δωρεάν άρδευσης υπάρχουν και στις δύο μεγάλες αρτηρίες του νερού, της αρτηρίας που δίδει τα κατέμια για άρδευση των κτημάτων που δεν μπιρούν και στις δύο περιπτώσεις να τα αρδεύσουν.

Το νερό της Τρύπας του Λογιοτάτου πότιζε 2 σκάλες περίπου περιβόλι με διάφορα καρποφόρα δέντρα, μεσπιλιές, ηεμονιές, μια πελώρια ροδοδάφνη σε αρκετό ύψος που υπερείχε των άλλων δένδρων και διεκρίνετο από τον κεντρικό δρόμο που οδηγούσε στην εκκλησία της Αγίας Μαρίας. Μια πελώρια βαζανάτη συκιά κατελάμβανε μεγάλη περιφέρεια και ύψος. Αυτή η συκιά κατέλαβε τη θέση μιάς εξίσου μεγάλης καρυδιάς που στο πέρασμα του χρόνου ξηράνθηκε. Ο περίγυρος του περιβολιού ήταν φυτεμένοι βάτοι πυκνοί που με τα αγκάθια και το ύψος που είχαν απέτρεπαν την είσοδο στο περιβόλι σε ανθρώπους και ζώα.

Συνέχεια του περιβολιού που ανήκε στο σπίτι του Λογιοτάτου υπήρχε το χωράφι με την ονομασία «Πέζουλιος» τέσσερις σκάλες με πολύ λίγα μεγάλα ελαιόδενδρα και στο χωράφι τούτο εκαθλιεργούσαν οι περίοικοι με ιδιοκτήτη τον Αντώνη του Λόιζου διάφορες εποχιακές καλλιέργειες και κατά συνέπεια εμποτίζετο από την Τρύπα του Λογιοτάτου.

Εδώ σταματούν τα γραφόμενα του πατέρα μου... Όμως για να φωτιστεί περισσότερο η ζωή του Λογιοτάτου, εξέχοντος μέλους της τότε Κυθρεώτικης κοινωνίας και όχι μόνο, θα δώσω περισσότερες πληροφορίες για τον ίδιο και την οικογένειά του, όπως τις άντλησα μέσα από τις πηγές που ήδη έχω αναφέρει:

Ο Χατζηπετράκης Κυθέρειος μετά τη μυθιστορηματική «διαφυγή» του στην Ευρώπη που φαίνεται ότι έγινε με τη βοήθεια του Αυστριακού Πρέσβη στη Λάρνακα όταν μεταμφιεσμένος σε Γάλλο Αξιωματικό επιβιβάστηκε σε γαλλικό πολεμικό πλοίο, έφτασε στη Μασσαλία όπου έμεινε για κάποιο χρονικό διάστημα. Όταν έμαθε ότι ολόκληρη η οικογένειά του είχε συλληφθεί «ελάμβανε την γενναία (κατά τον Silberman) απόφαση να απαιτήσει ίνα συλλήξην ποσόν τι χρημάτων ικανόν προς εξαγοράν της οικογενείας του».

Σύμφωνα με το Ν. Κυριαζή (Κυπριακά Χρονικά, τόμος Α') για να μαζέψει τα ρούτρα, επισκέφθηκε τις πόλεις της Γαλλίας Μπορντώ (1822), Παρίσι (1826) και Στρασβούργο (1827). Ενώ βρισκόταν στο Στρασβούργο πληροφορήθηκε ότι οι δύο γιοί όπως και τα άλλα μέλη της οικογένειάς του ήταν ήδη ελεύθεροι. Το 1828, σύμφωνα με αφηγήσεις από στόμα σε στόμα μεταξύ των τέκνων και των εγγονών του (θυγατέρα Μαρουδιά και εγγονός Χασαπόγλου) επισκέφθηκε την Αγγλία όπου χρησιμοποιώντας τις γνωριμίες του - είχε φιλοξενήσει στο σπίτι του στην Κυθρέα κάποιο λόρδο ή εν πάση περιπτώσει «σημαίνον πρόσωπο», κατάφερε να ενδιαφερθεί για τα δεινοπαθήματά του ο βασιλιάς της Αγγλίας Γεώργιος Δ' ο οποίος του υποσχέθηκε να τον βοηθήσει να επανακτήσει τη «δημευθείσα» περιουσία του και μάλιστα επειδή τον συμπάθησε, του δώρησε σημαντικό χρηματικό ποσό και χρυσοϋφαντα ρούχα.

Οι προσπάθειες του Χατζηπετράκη για ανάκτηση της περιουσίας τους δεν σταμάτησαν. Από την Αγγλία στη συνέχεια πήγε στην Κωνσταντινούπολη από όπου το 1829 μεταμφιεσμένος επέστρεψε στην Κύπρο και έμεινε στο σπίτι που είχε στη Λευκωσία. Μετά από λίγο πήγε ξανά στην Κωνσταντινούπολη όπου τελικά, το 1830, κατάφερε με τη βοήθεια της εκεί Αγγλικής Πρεσβείας, να εκδοθεί φερμάνι της Υψηλής Πύλης «δια του οποίου διετάρτοντο αι εν Κύπρω τουρκικαί αρχαί να αποδώσωσι τα δημευθέντα κτήματα και την λοιπήν περιουσίαν εις τον Χατζηπετράκιν». Και ενώ βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη άγνωστον πώς, ο Χατζηπετράκης πέθανε και το φερμάνι βρέθηκε στα χέρια του Πατριαρχείου το οποίο φρόντισε για την κηδεία του και πληροφόρησε σχετικά τους δικούς τους στην Κύπρο. Όπως θα δούμε παρακάτω, με το θάνατό του άρχισαν νέες προσπάθειες για εξασφάλιση νέου «φερμανιού», από τον μεγαλύτερο γιό του, Χατζη Γιωργάκη Πετρακίδη.

Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πόσα ήταν τα παιδιά του Χατζηπετράκη. Ο Ν. Κυριαζής παρατηρεί ότι σε διάφορες πηγές αναφέρονται ως μέλη της οικογένειάς του 12 άτομα, εκ των οποίων μόνο τα 6 είναι γνωστά και διερωτάται μήπως κάποια

άτομα δηλώθηκαν ως παιδιά του σε μια προσπάθεια να προστατευθούν ή να απελευθερωθούν. Τα 6 αυτά παιδιά είναι: Η Χατζη Ειρήνη Χατζη Γιαννάκη Νάταρ, η Μαρουδιά Γιακουμή Χατζη Θουμά (μετέπειτα σύζυγος Χριστοφόρου Χασαπόγλου γνωστή ως Χατζητουτού), η Χρυσταλλίου Γιαννάκη Χατζηπέτρου, η Ελένη Χαραλάμπους Πηλαβάκη, ο Χριστοδουλής και ο Χατζη Γιωργάκης Πετρακίδης.

Ο Χριστουδουλής, ήταν ο μικρότερος γιός του Χατζηπετράκη του οποίου δεν είναι γνωστή η τύχη. Ο Ν. Κυριαζής αναφέρει για τον μεγαλύτερο γιό του Χατζηπετράκη:

«Ο Χ"Γιωργάκης Πετρακίδης ήτο ο μεγαλύτερος υιός όσους έτη τινά μετά τας σφαγάς προ δε του 1827, εδραπέτευσεν εκ Κύπρου και ελθών εις την επαναστημένην Εηλλάδα ελάμβανε και αυτός μέρος εις τας μάχας μέχρι της ανακηρύξεως της Εηλλάδος εις βασιλείον, κατετάχθη δε ύστερον εις τας τάξεις του στρατού (σωματοφύλαξ) επί Όθωνος, άγνωστον αν ως απηλούς στρατιώτης ή ως βαθμούχος.

Καθ' ον δε περίπου χρόνον ο Χατζηπετράκης απέθνησκεν αιφνιδίως εις την Κωνσταντινούπολιν, ο Χ"Γεωργάκης απεβιβάζετο εις Κύπρον, δια να επανίδη τους οικείους του, μεθ' ων επηροφορείτο εκ της επιστολής του Πατριαρχείου τον αιφνίδιον θάνατον του πατρός του και την έκδοσιν του φερμανίου, ευρεθέντος επί του νεκρού του πατρός του και περισυλληθέντος. Εν οικογενειακώ συμβουλίω απεφασίσθη και ανεχώρησεν εις Κωνσταντινούπολιν ο Χατζηγεωργάκης, δια να παραλάβη το φερμάνιον. Επειδή όμως τούτο είχε εκδοθή επί ονόματι του Χατζηπετράκι και κατά τον ισχυρισμόν της εν Κύπρω Διοικήσεως, η απόδοσις των δημευθέντων δεν θα ήτο κατά τύπους νόμιμος, ηναγκάσθη να επανέλθη εις Κωνσταντινούπολιν και δια της αγγλικής Πρεσβείας πάλιν επεδίωξε την έκδοσιν άλλου φερμανίου επ' ονόματι του πλῆον, δια του οποίου, κατόπιν πολλών παρεμβληθειών δυσχεριών, κατώρθωσε να επανακτήση πολύ μέρος της πατρικής του κτημοσύνης. Μετά τίνα έτη παραιτηθείς των τάξεων του εν Εηλλάδι στρατού κατήλθεν εις Κύπρον ο Χατζηγεωργάκης και απεκατέστη υπανδρευθείς». Μ. Κυριαζή Χ"Τσελλεπή, Κυθήρειος, Κυπριακά Χρονικά, Τόμος Α' σελ. 37-38.

Δυστυχώς το Αρχοντικό του Χατζηπετράκη με τη δική του μακράιωνη και ταραχώδη ιστορία δεν υπάρχει πια. Γκρεμίστηκε από τους βάρβαρους εισβολείς, όπως και τόσα άλλα. Λες και ήθελαν να αναγκάσουν τους τοίχους και τις αυλές του να σταματήσουν να θυμούνται... να σταματήσουν να διηγούνται τα πάθη των ενοίκων τους, τα μαρτύρια της οικογένειας του Λογιότατου από τους Τούρκους κατακτητές.

Στη δική μας όμως θύμηση θα στέκει εκεί, όπως εμείς το ζήσαμε, ολόρθο, επιβλητικό, να δεσπόζει της γειτονιάς του, να συντροφεύει την Αγία Μαρίνα μας και να συνομιλεί με τα νερά του κεφαλόβρυσου μας...